

Barbara ŠEGA ČEH | MORALNI VIDIKI IZOBRAŽEVANJA V STAREM RIMU

Abstract

The article with a series of quotations of different authors from moral and ethical view elucidates relations to the education in ancient Rome which was, on the first side, spread within the old *mores maiorum* and, on the other side, influenced by vivacious and fertile Greek creativeness, not always in concord with valid Roman moral norms and ethical principles. On the basis of selected quotations, the article is concluded by hypothesis about one of the reasons for manumission of enslaved Greek pedagogues.

Izvoleček

Članek z vrsto citatov različnih piscev z moralnega in etičnega vidika osvetljuje odnos do izobraževanja v starem Rimu, ki je bilo na eni strani vpeto v stare *mores maiorum*, na drugi strani pa je nanj vplivala živahna in plodovita grška ustvarjalnost, ki ni bila vedno v sozvočju z veljavnimi rimskimi moralnimi normami in etičnimi načeli. Na podlagi izbranih citatov članek zaključuje hipoteza o enem od razlogov za osvobajanje zaslužjenih pedagogov.

Če se izobraževanje v starem Rimu v nekaterih potezah opazno razlikuje od klasičnega grškega izobraževanja, gre iskati razlog za razhajanja predvsem v tem, da so Rimljani v svojem izobraževalnem sistemu kljub močnemu in modnemu grškemu vplivu ves čas zavestno ohranjali določene poteze stare, pristno rimske mentalitete, ki jo izpričujejo njihovi najuglednejši pisci. Ko so se Grki že zdavnaj osvobodili svojega militarističnega, totalitarnega ideala in so na področju izobraževanja preusmerili svojo pozornost predvsem k personalistični etiki tako imenovane παιδεία, v kateri so se tesno prepletali elementi civilizacije, tradicije, kulture, literature in vzgoje¹, je bila rimska *virtus* pravzaprav ves čas samo skupek starih moralnih norm in etičnih načel tiste antične države, ki so ji bili zvesti Rimljani iz obdobja republike. Rimske izvirnosti na izobraževalnem področju torej ni narekovalo iskanje novih, sodobnih poti in ciljev, ampak predvsem iskreno koprnenje po arhaičnih idealih. Ta neizmerna navezanost na lastne korenine se zdi včasih kar presenetljiva, če pomislimo, da je bila večina učiteljev grškega porekla, spomnimo pa se tudi, da so se Rimljani, če izvzamemo satiro, v različnih literarnih zvrsteh sicer zvesto oklepali svojih grških vzornikov, a so njihovi ustvarjalci, eni bolj, drugi manj, tujemu vzorcu

¹ Cf. W. Jaeger, *Paideia*.

vendarle vtisnili tudi lastni, avtentični pečat. Tako se Vergilijevi junaki v Eneidi sicer spogledujejo z omikanim, uglednim vojaškim plemstvom homerske epopeje, pa so vendarle drugačni, bolj robati, čeprav jih v svoji pristno rimski prepričljivosti še prekaša legendarni Kinkinat, ki se prav nič ne sramuje svojega kmečkega porekla. Sleče tuniko, zapusti svoj plug, obleče toga, odide v politiko, reši državo in se vrne za plug. Plutarh poroča, da je tudi Kato silno rad zahajal na majhno posestvo takratnega uglednega državnika Manija Kurija in se »s spoštovanjem spominjal moža, ki je kljub svojim trem triumfom sam prekopaval svoje dve, tri njivice in prebival v siromašni koči.«² Nekateri filologi to poudarjeno in samoniklo navezanost na zemljo pripisujejo etruščanskemu vplivu. Vsekakor je z njo prežeto tudi latinsko besedišče. Adjektivi, kot so *sincerus*, ki sprva označuje prečiščen med brez voska, *frugi*, ki je prvotno tisti, ki prinaša dobiček, *laetus* in *felix*, ki se v najstarejših časih povezujeta z zemljo in opisujeta njeno rodovitnost³, so pozneje sicer dobili svoje drugačne, prenesene pomene, pa vendar so bili vsidrani v jeziku prav tako kot arhaične vrednote v rimskem vrednostnem sistemu.

Rim za razliko od Grčije nikoli ni pokazal želje, da bi zavrgel stari kolektivni ideal, ki posveča in celo žrtvuje posameznika državi, kajti *dulce et decorum est pro patria mori*. Ravno nasprotno, Rimljani se mu nikoli niso odrekli in se k njemu ves čas nostalgično vračajo tako na področju poezije, proze, filozofije kot tudi retorike. Res je bil to svojčas tudi grški ideal, še iz časov, ko sta pesnila Kalinos in Tirtajos, a grški klici k orožju in obrambi domovine so bili bolj osebno obarvani, izhajali so iz posameznega konkretnega konteksta in se nikoli niso razlegali tako enodušno in prepričljivo kot rimski; rimski moralni ideal pa doseže svoj vrhunec prav v žrtvovanju posameznika za državo. Če največjo rimsko epopejo, ki opeva nastanek rimske države in je bila obenem tudi temeljno učno gradivo v šolah, primerjamo s Homerjevima epoma, opazimo, da so se učenci tako v Andronikovem prevodu Odiseje in pozneje, ko so se začeli učiti grščine, tudi v Homerjevi Iliadi srečevali z bistveno drugačnim idealom od rimskega, s homerskim idealom, ki je bil posvečen individualnim podvigom in slavi posameznika. Po slavi in osebni uveljavitvi so sicer nedvomno hlepeli tudi Rimljani, toda vedno zgolj v službi države. Vendar je videti, da sta bila oba ideala celo za šolsko rabo združljiva, čeprav homerski nikoli ni prevladal nad rimskim, ki je zahteval od človeka strogo podrejenost državi in njeni blaginji – celo ogrožal ga očitno ni. Blaginja države je morala biti torej najvišji zakon, *salus rei publicae suprema lex esto*, in Cicero gre še dlje, ko zapiše »... *nihil esse turpius quam est quemquam legari nisi rei publicae causa*«⁴.

² Plutarh, Življenje velikih Rimljanov, Kato 2 (prev. A. Sovrè).

³ Cf. H.-I. Marrou, *Histoire de l'éducation dans l'Antiquité*.

⁴ *De legibus* 3,8.

Državni interes je bil torej za Rimljana najvišja vrednostna in krepostna norma. In če je kdo ni upošteval, bi kršitelja lahko osramotili in ožigosali z naslednjimi Ciceronovimi besedami: »*Nihil enim contra me fecit odio mei, sed odio severitatis, odio dignitatis, odio rei publicae: non me magis violavit quam senatum, quam equites Romanos, quam omnes bonos, quam Italiam cunctam.*«⁵

Običaji prednikov, *mos maiorum*, so bili nedotakljiv ideal in o tem, ali jih je smiselno tako brezprizivno spoštovati ali ne, preprosto ni bilo mogoče razpravljati. *Mos maiorum* so bili norma vsake misli in vsakega dejanja. Seneka pripoveduje v nekem svojem pismu Lukiliju⁶, ki sicer govori o tem, kakšnega učitelja naj si izberemo: »*Tu vero etiam ad priores revertere, qui vacant; adiuvaré nos possunt non tantum qui sunt, sed qui fuerunt.*« In malo pozneje nadaljuje, da si mora vsak izbrati takega učitelja, ki ga bo lahko bolj občudoval pri njegovih dejanjih kot pa pri besedah. Katere vrline, ki so bile obenem tudi ključne komponente izobraževalnega sistema, so Rimljani najbolj cenili, lahko razberemo iz Plinija, ko zgoščeno in suhoparno povzema govor, ki naj bi ga izrekel Q. Caecilius Metellus ob pogrebu svojega starega očeta Lucija, ki je bil dvakrat konzul, poveljnik konjenice, diktator, triumfator in *pontifex maximus*. Uspelo mu je, da je osvojil deset najodličnejših vrlin, za katere so si prizadevali pametni ljudje: bil je velik vojak, izvrsten govornik, zmagovit poveljnik, zaslužen za velike podvige, visok državni funkcionar, zelo razsoden, bil je med vidnejšimi senatorji, dosegel velikansko bogastvo na pošten način, zapustil veliko otrok in imel sloves kot državnik. Vse to pa so vrednote, iz katerih izhaja znani Enijev citat »*moribus antiquis res stat Romana virisque*«⁷, ki je nedvomno predstavljal temeljno načelo rimskega vrednostnega sistema. Prav nanj se je seveda sklicevala tudi rimska šola. Vendar rimskemu moralnemu idealu ni mogoče poenostavljeno očitati, da je zazrt v preteklost. Rimljani so ga v šoli in izven nje pojmovali predvsem kot lastno protiutež grški kulturi in civilizaciji, ki se je v svojem veličastnem pohodu nad Rim sproti zažirala v vse pore javnega življenja. Kato Rimljane izrecno opozarja: »...kakor dajejo barbarji svojim blagovom barvo, ki je ravno v modi, tako se rimska mladina najbolj vneto uči stvari, ki jim poжете hvalo.«⁸

Naslednji ideal, ki so ga Rimljani poveličevali veliko bolj ognjevito kot Grki, je bila čvrsto konstituirana družina z jasno hierarhično lestvico. Medtem ko so pri Grkih majhne otroke vzgajali predvsem sužnji, v Rimu vzgaja otroke mati ali vsaj kakšna ugledna, stroga in moralno neoporečna sorod-

⁵ *De haruspicum responsis* 5,1; citat se nanaša na Klodija.

⁶ *Epistulae morales*, 52,8.

⁷ *Annales* 5,1.

⁸ Plutarh, *Življenje velikih Rimljanov*, Kato 8 (prev. A. Sovrè).

nica. Kako občutljivi so bili Rimljani v razpravljanju o tej temi, priča Tacit, ki neizmerno jadikuje nad brezbržnostjo do elokvence in drugih umetnosti, nad *desidia iuventutis, neglegentia parentum*, se spotika ob *inscientia praecipientium* in se zgraža nad *oblivio moris antiqui*⁹: »*Quae mala primum in urbe nata, mox per Italiam fusa, iam in provincias manant?*« Očitno je bila tudi v antiki prestolnica leglo vsega zla in hudo sprijena v primerjavi s podeželjem, saj Tacit presoja, da se prav tam napake pri vzgoji spočnejo tako rekoč že v materinem trebuhu. »*Iam vero propria et peculiaria huius urbis vitia paene in utero matris concipi mihi videntur, histrionalis favor et gladiatorum equorumque studia: quinus occupatus et obsessus animus quantulum loci bonis artibus relinquit?*« In nadaljuje: »... *ego de urbe et his propriis ac vernaculis vitiis loquar, quae natos statim excipiunt et per singulos aetatis gradus cumulantur, si prius de severitate ac disciplina maiorum circa educandos formandosque liberos pauca praedixero. Nam pridem suus cuique filius, ex casta parente natus, non in cellula emptae nutricis, sed gremio ac sinu matris educabatur, cuius praecipua laus erat tueri domum et inservire liberis. Eligebatur autem maior aliqua natu propinqua, cuius probatis spectatisque moribus omnis eiusdem familiae suboles committeretur; coram qua neque dicere fas erat quod turpe dictu, neque facere quod inhonestum factu videretur.*«¹⁰ Tacit pa seveda ni zgolj nasploh ogorčen nad »svobodno vzgojo« in novodobnimi najetimi otroškimi negovalkami, ki nimajo pojma o častitljivih in preizkušenih, pa vendar razkrajajočih se *mores maiorum*; v nadaljevanju izraža izrecno bojazen pred zgrešeno in pokvarjeno vzgojo, ki so je dojemljive otroške duše deležne od grških suženj, ki jih zaničljivo imenuje *Graeculae ancillae*, in sužnje v nasploh. Tudi starši po njegovem mnenju svojih otrok prav nič ne vzpodbujajo k poštenosti in skromnosti, ampak kvečjemu k razpuščenosti in jezиковosti, ki se seveda neizogibno razraščata v nesramnost in prezir. Te neprimerne lastnosti, ki jih razpihujejo še za lase privlečene zgodbe vzgojiteljev suženjskega stanu, pa po njegovem bremenijo otroškega duha in ne puščajo skoraj nikakršnega prostora za dojetanje »dobrih umetnosti«. Tacit torej razmišlja podobno kot Aristip v neki znani anekdoti: neki oče je vprašal Aristipa, koliko bi računal za poučevanje njegovega sina. Aristip je postavil za tiste čase kar visoko ceno tisoč drahem. Oče je zgroženo ugovarjal, da si za ta denar lahko kupi že sužnja, ki bo poučeval njegovega sina. Aristip pa mu je odgovoril: » Lahko, samo potem boš imel dva sužnja; tistega, ki si ga boš kupil, in še svojega sina.« Juvenalov citat »*maxima puero debetur reverentia*« je že davno, preden je bil sploh zapisan, uresničil tudi Kato Starejši. Nadzor družinskega očeta v starem Rimu je bil občutno ostrejši kot v Grčiji, kjer se je lahko κοῦρος brez zgražanja in brez očetovega nadzora pojavljal na

⁹ *Dialogus de oratoribus* 28,2.

¹⁰ Id. 28,4.

¹¹ Id. 29,3. Tacit namenona uporabi izraz »*bonae artes*«.

gostijah kar v spremstvu svojega ljubimca; *pater familias* v Rimu pa je svojo vzgojiteljsko vlogo uresničeval z veliko večjo odgovornostjo. Plutarh v Katonovem življenjepisu poroča, da je Kato sam prevzel sinovo vzgojo in ga učil branja, čeprav je imel sužnja, ki je bil izkušen učitelj. »Kajti zdelo se mu je za malo, ... da bi bil njegov sin moral poslušati grajo sužnja ali da bi mu bil ta navijal ušesa, ako bi se slabo učil. Tudi ni hotel, da bi bil deček za tako važni prvi pouk hvaležen sužnju; zato mu je bil sam osnovni učitelj, sam učenik postave, sam vaditelj v telesnih ročnostih...« Poleg tega je z velikimi črkami lastnoročno napisal zgodovino rimskega naroda, ker je želel, »da bi bil sin že od mladih nog imel priložnost seznaniti se sebi v prid z deli svojih prednikov. Grdim besedam se je spričo otroka ogibal tako previdno kakor pred svetimi devicami, ki jim pravijo vestalke.«¹²

Seveda se je v starem Rimu vzgoja delila na žensko in moško. Moški potomci so se s sedmim letom izmuznili ženski nadvladi, deklice pa so ostajale doma pod okriljem svoje matere. Svetonij hvali Avgusta, ker je poskrbel za vzgojo hčerke in vnukinj, saj jih je dal izučiti v ročnih delih, prepovedal jim je govoriti in početi karkoli naskrivaj; vse so morale vsak dan zapisati v dnevnik (*commentarii diurni*) in le o tem jim je bilo dovoljeno spregovoriti med seboj¹³. Cesar Avgust se je torej posvečal predvsem vnukom: večinoma jih je sam naučil brati in pisati pa tudi plavati. Dečki iz senatorskih družin so imeli še prav posebne privilegije: včasih so smeli spremljati svojega očeta celo v skupščino in prisostvovati skrivnim sejam senata.¹⁴ Neka mati je je nekoč želela zvedeti, kaj očetje počnejo v senatu, in je začela svojega sina, mladega Papirija, spraševati o tem. Mladenič se je nekaj časa izmotaval, kar je samo še spodbudilo materino radovednost. Zato se ji je zlagal, da je senat razpravljaval o vprašanju, ali naj bo »v dobro države« en moški poročen z dvema ženama ali pa ena ženska z dvema možema. Čez tri dni se je, kot poroča Gelij, zbrala pred skupščino razburjena množica matron, ki so rotile senatorje, naj se rajši odločijo za drugo možnost. Papirij je osuplim senatorjem pojasnil, zakaj si je bil celo stvar izmislil, ti pa so ga izrecno pohvalili, ker je bil držal dano besedo (*fidem*), mu dodelili posebno čast, da se sme še naprej udeleževati skupščinskih zasedanj, čeprav so sinovom senatorjev poslej to pravico odvzeli, in mu nadedli častni naziv '*praetextatus*' – »*ob tacendi loquendique in aetate praetextae prudentiam*«.

Kot poroča Plutarh¹⁵, je Avgust sinovom senatorjev omogočal najraz-

¹² Plutarh, *Življenje velikih Rimljanov*, Kato 20 (prev. A. Sovrè).

¹³ Svetonius, *Augustus* 64,4.

¹⁴ Gellius, *Noctes Atticae* 1,23,4: *Mos antea senatoribus Romae fuit in curiam cum praetextatis filiis introire.*

¹⁵ *Augustus*, 38,2.

ličnejše oblike izobraževanja za vodstvene funkcije, od prisostvovanja zasedanjem senata pa do vojaških izkušenj. Na vprašanje, česa so se mladeniči v senatu pravzaprav naučili, odgovarja Plinij takole: »*Quae potestas referentibus, quod censentibus ius, quae vis magistratibus, quae ceteris libertas, ubi cedendum, ubi resistendum, quod silentii tempus, quis dicendi modus, quae distinctio pugnantium sententiarum, quae executio prioribus aliquid addentium, omnem denique senatorium morem quod fidissimum percipiendi genus exemplis docebantur.*«¹⁶ Iz Plinijevega natančnega naštevanja je mogoče razbrati, da so v antičnem Rimu pri izobraževanju mladih ljudi veljala zelo izostrena pravila, ki so zahtevala ne le vednost o tem, kako je treba oblikovati izrečeno in na kakšen način razločevati nasprotujoča si mnenja, temveč popolno poznavanje zakonitosti debatnega pogovora in kulturnega dialoga v tedanjem javnem življenju. Zakonitosti, kakršne bi morale biti veljavne še danes.

Ker so si seveda še zlasti v uglednih družinah očetje želeli, da bi sinovi, ko so dopolnili šestnajst let, čim uspešneje opravili svoj prvi javni nastop, *tirocinium fori*, so skrb zanje običajno prepustili kakšnemu uglednemu, izkušenemu družinskemu prijatelju in uveljavljenemu politiku. Tako Cicero pripoveduje, da ga je oče zaupal Q. M. Scaevoli Avgurju in da mu je kot deček neprestano tičal za petami: »*Quoad possem et liceret, a senis latere numquam discederem.*«¹⁷ Nato opisuje svoje prizadevanje: »...*fieri que studebam eius prudentia doctior*«¹⁸. Spoštovanje do starejših, eno tistih etičnih načel, ki jim rimska literatura posveča velikansko pozornost, je torej izhajalo iz dejstva, da se je bilo mogoče kakovostno izobraziti samo pri izkušenih ljudeh, ki so veliko vedeli, temeljilo pa je na prirojeni vedoželjnosti mladih ljudi, ki so pred dvema tisočletjema raziskovali še precej bolj enigmatičen svet, kot ga mladi ljudje raziskujejo danes. Seveda pa so stroga merila veljala tudi za učitelje, ki so ta svet odkrivali mladim. »*Quorum*¹⁹ *in primis inspicere mores oportebit. Ipse nec habeat vitia nec ferat.*« Razen tega je Kvintilijan moralni vzgoji govornika še posebej posvetil poglavji *Non posse oratorem esse nisi virum bonum* in *Cognoscenda oratori quibus mores formantur*.²⁰ Seneka je še rigoroznejši in ne verjame, da tiči kaj dobrega v temah, ki jih obravnavajo nečastni in nevredni učitelji, zato Lukiliju zastavlja retorično vprašanje: »*Ceterum unum studium vere liberale est quod liberum facit, hoc est sapientiae, sublime, forte, magnanimum: cetera pusilla et puerilia sunt. An tu quicquam in istis esse credis boni quorum professores turpissimos omnium ac flagitiosissimos cernis? Non discere debemus ista, sed didicisse.*«²¹ Da pa morajo tako starši kot učitelji vzgajati predvsem z lastnim

¹⁶ *Epistulae*, 8,14.

¹⁷ *De amicitia* 1,6.

¹⁸ *De amicitia* 1,9.

¹⁹ *Sc. magistrorum*; Quintilianus, *Institutiones oratoriae* 2,2,5.

²⁰ *Id.*, 1. in 2. poglavje 12. knjige.

²¹ *Epistulae*, 88,2,2 sq.

zgledom, je seveda misel, ki preveva vso antiko.²² Gre torej za tako samoumevne stvari, kot pravi Seneka, da bi jih morali že zdavnaj vedeti in znati!

Moralna vzgoja mladega Rimljana se je tako kot vzgoja mladega Grka napajala iz svetlih zgledov, kakršne so mladi ljudje že od nekdaj radi občudovali. Vendar je med obema antičnima izobraževalnima konceptoma obstajala še ena razlika. Grki so si jemali za zgled junake iz svoje herojske poezije, torej mitološke osebe, ki so evidentno domovale zgolj v svetu domišljije, rimski heroji pa so bili s svojimi karakterističnimi vrtilinami vred sestavni del rimske zgodovine. In čeprav je bila ta sestavljena iz legend, ki so bile večinoma izmišljene ali vsaj deloma izmišljene, so jih Rimljani ne glede na to pojmovali kot svojo pravo nacionalno zgodovino, ne da bi se sploh spraševali o njihovi verodostojnosti. Tudi ko so Rim preplavili učitelji grške literature, grški gramatiki, sofisti, retorji, učitelji slikarstva, kiparstva, celo jahanja in lova in so se zanje pulili vsi premožni Rimljani, ki so želeli svojim otrokom v »diplomatski« grščini, v nekakšnih mednarodnih zasebnih šolah, nuditi veličastno vladarsko vzgojo z vsemi modnimi razsežnostmi grškega humanizma, so zagovorniki rimske nacionalne identitete v bojzani, da bi postala ranljiva, na drugo stran tehtnice postavljali rimsko *gravitas* in grmeli proti lahkoživim razvedrilnim umetnostim, ki so prodirale v rimski šolski sistem. Horacijeva ugotovitev o premaganem zmagovalcu je torej obveljala tudi na izobraževalnem področju, kjer naletimo še na posebno vnebovpijoč paradoks: barbari si podjarmijo civilizirano Grčijo, nato pa svojim ujetnikom v zahvalo za izobraževanje v duhu njihovih vrednot na račun lastne nacionalne identitete velikodušno podarjajo svobodo. Čemu bi lahko pripisali to dobrohotno gesto? Meja med sužnji in osvobodenci je bila v rimski državi zelo jasno začrtana²³, zato so se na ta način izognili moralnemu konfliktu, na katerega opozarjajo tisti navedeni avtorji, ki svobodo postavljajo daleč nad strokovnost. Rimljani so se jasno zavedali pomembnosti šolanja²⁴ in znanja²⁵, hkrati pa so dovolj cenili svobodo, tako fizično kot umsko, da jim je bilo pod častjo izobraževanje svojih otrok prepuščati sužnjem. »*Gloriari solent ... nam et barbari et servi, et, si hoc sat est, nulla est ratio dicendi*«, meni Kvintilijan²⁶, ko daje nasvete o učenju govorn-

²² Seneca, *Dialogi* 4,21,9: *nutricum et paedagogorum retulere mox adolescentium mores. Apud Platonem educatus puer cum ad parentes relatus uociferantem uideret patrem: 'numquam' inquit 'hoc apud Platonem uidi.'* Non dubito quin citius patrem imitatus sit quam Platonem.

²³ *Institutiones oratoriae*, 5,10,60,3: *qui servus est si manu mittatur, fit libertinus, non item addictus.*

²⁴ Quintilianus, *Institutiones oratoriae* 1,2,20 sq.

²⁵ Cf. Plinius, *Epistulae* 2,3,8 sq.: *Ἀφιλόκαλον inlitteratum iners ac paene etiam turpe est, non putare tanti cognitionem qua nulla est iucundior, nulla pulchrior, nulla denique humanior.*

²⁶ *Institutiones oratoriae*, 2,11,7,5-6.

ništva ne le kot gole večine, ampak kot vseobsegajoče vednosti, ki zaokroža pridobljeno znanje in mlademu Rimljanu omogoča vstop v javno življenje. Zato Rimljanom, če so hoteli ohraniti čast in ponos, obenem pa svojim otrokom ponuditi znanje, od katerega je bila neposredno odvisna raven njihove eksistence in njihova prihodnost, torej ni preostalo drugega kot izobraženim zaslužnjem pedagogom podariti svobodo, s tem pa tudi pravico do njihove častivrednosti in strokovne avtonomnosti. Pa četudi je bila krinka humanosti in hvaležnosti premaganih zmagovalcev v večini takih primerov precej prozorna.

LITERATURA

Marrou, Henri-Irenée. *Histoire de l'éducation dans l'Antiquité I-II*, Éditions du Seuil, Pariz 1948.

Jaeger, Werner. *Paideia: the Ideals of Greek Culture I-III*, Basil Blackwell, Oxford 1946.

Barbara ŠEGA ČEH: MORAL VIEWS OF EDUCATION IN ANCIENT ROME

Summary

The article, from moral viewpoint, discusses some differences between Greek and Roman education and quotes some fragments from Roman authors which prove the authentic and original characteristics of Roman education. These chosen fragments describe some specific features of education and schooling in ancient Rome which arise from Roman *virtus* as a linking of the most significant Roman moral norms and ethical principles. Well-known and the most distinguished authors as pleaders for national identity in their fragments once more confirm the anxiety about vulnerable Roman *gravitas* and the everlasting ideals which are liable to frivolous Greek arts, penetrating into Roman schools and changing the way of life in general. In spite of their own reluctance, as conquerors they must admit the predomination of Greek humanism, so they give freedom to their educated and cultivated slaves. The hypothesis is supposed that Romans who estimated freedom as the most important living condition, manumitted their slaves – preceptors to render them the professional autonomy and credibility.

Naslov:

Barbara Šega Čeh

Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta,

Aškerčeva 2, SI-1000 Ljubljana